

Antisemitismivastaste meetmete kontseptsioon

Siseministeerium

Tallinn 2021

Sisukord

1. SISSEJUHATUS	3
2. KONTSEPTSIOONI EESMÄRK	4
3. ÜLDPÕHIMÕTTED.....	5
3.1. Antisemitismi mõistest	5
3.2. Antisemitismi väljendusvormid	5
4. PROBLEEMID NING LAHENDUSED.....	6
4.1. Juudi organisatsioonide ja juudi rahvusest inimeste turvalisuse tagamine	7
4.2. Antisemitismi ja holokausti käsitlemine hariduses	7
4.2.1. Antisemitismi käsitlemine üldhariduskoolides	8
4.2.2. Antisemitismi käsitlemine rakenduskõrghariduse programmides ja täiendusõppes	9
4.3. Antisemitismist ajendatud kuritegude ja väärtegude tuvastamine ning registreerimine	9
5. ETTEPANEKUD ANTISEMITISMIVASTASTEKS MEETMETEKS	10
6. HUVIRÜHMADE KAASATUS KONTSEPTSIOONI KOOSTAMISSE	11

1. SISSEJUHATUS

Antisemitismivastaste meetmete kontseptsiooni lähtekohad tulenevad Euroopa Liidu Nõukogu 6. detsembril 2018. aastal heakskiidetud avaldusest, mis käsitleb antisemitismi vastu võitlemist ning juudi kogukondade ja institutsioonide turvalisust puudutava tervikliku lähenemisviisi väljatöötamist Euroopa Liidu (EL) liikmesriikides.¹ Avalduse eesmärkide saavutamiseks kutsus Euroopa Komisjon 2019. aastal kokku *ad hoc* töörühma, mille eesmärk on antisemitismi ilmingute, sealhulgas holokausti eitamise, tõkestamine ning juudi kogukondade turvalisuse tõstmine liikmesriikides. Töörühma ülesannete hulka kuulub liikmesriikide antisemitismivastaste strateegiate koostamisele kaasaaitamine. Eesmärgiks seati, et 2020. aasta lõpuks valmivad liikmesriikides antisemitismivastaste tegevuste strateegiad, mida nähakse osana liikmesriikide rassismi, ksenofoobia, radikaliseerumise ja vägivaldse äärmusluse vastastest strateegiatest.² Töörühma kuuluvad nii liikmesriikide ametkondade kui ka juudi kogukondade esindajad.

Vajadus antisemitismivastaste meetmete, juudi kogukondade turvalisuse ja holokausti eitamise vastaste meetmete järele tõusetub liikmesriikides kasvanud antisemitismi ilmingutest ja viimastel aastatel juudi kogukondade vastu suunatud rünnakutest. Need on ajendatud erinevatest poliitilistest ja religioossetest äärmuslikest ideoloogiatest, samuti vandenõuteooriatest, mis kujutavad nii kaudset kui ka vahetut ohtu juudi kogukondadele ja juudi rahvusest isikutele ning vähendavad nende tegelikku ja tunnetatavat turvalisust ja julgeolekut.

Juudi kogukondade turvatunde vähenemisele ja antisemitismi kasvavale levikule EL-is osutab muu hulgas Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti teine uuring, mis viidi läbi 2018. aastal 12 liikmesriigis, kus elab hinnanguliselt 96% Euroopa juudi elanikkonnast: Austrias, Belgias, Hispaanias, Hollandis, Itaalias, Poolas, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal, Taanis, Ungaris ja Ühendkuningriigis. Lisaks viidi sarnane uuring läbi ka Lätis. Uuringu tulemus osutas, et nendes riikides koges 89% end juudina määratlevast elanikkonnast antisemitismi kasvu.³ Sarnasele tulemusele jõuti ka Eurobaromeetri eriuuringus 484 „Antisemitismi tajumine“, mis viidi läbi 2018. aasta detsembris. Eriuuringu tulemused osutavad, et viies EL-i liikmesriigis arvavad vähemalt pooled vastanutest, et antisemitism on nende koduriigis kasvanud: Rootsis 75%, Saksamaal 61%, Hollandis 55%, Prantsusmaal 51% ja Taanis 50% vastanutest.⁴

Eurobaromeetri eriuuringu 484 tulemus osutab, et Eestis oli väikseim osakaal uuringus osalejaid, kes pidasid antisemitismi probleemiks, siiski ei tähenda see, et antisemitism Eestile ohtu ei kujuta. Antisemitism esineb eri vormides ning eri poliitilistes või religioossetes ideoloogiates. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti läbiviidud uuring „Antisemitismi kogemused ja tajumine. Teine uuring juutide vastu suunatud diskrimineerimise ja vihakuritegevuse kohta EL-is“ osutab muu hulgas antisemitismi normaliseerumisele EL-i liikmesriikides, kus kurjategijate ring hõlmab kogu ühiskondlikku ja poliitilist spektrit. Ohvrid nimetasid ahistamise ja kuritegude toimepanijatena nii neid, keda nad ei tuvastanud/tundnud (31%), äärmuslike vaadetega moslemeid (30%), vasakpoolse poliitilise

¹ Nõukogu avaldus, mis käsitleb antisemitismi vastu võitlemist ja turvalisust puudutava ühise lähenemisviisi väljatöötamist, et paremini kaitsta juudi kogukondi ja institutsioone Euroopas – nõukogu järeldused. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15213-2018-INIT/et/pdf> (16.03.2021).

² Euroopa Komisjoni töörühm antisemitismi vastu võitlemiseks. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/working-group-combating-antisemitism_en (16.03.2021).

³ Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti uuring antisemitismi leviku kohta EL-is. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-experiences-and-perceptions-of-antisemitism-survey_en.pdf (16.03.2021).

⁴ Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti uuring „Antisemitismi kogemused ja tajumine. Teine uuring juutide vastu suunatud diskrimineerimise ja vihakuritegevuse kohta EL-is“. https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2220_90_4_484_ENG (16.03.2021).

seisukohtadega isikuid (21%), kolleege töölt või koolist/kõrgkoolist (16%), tuttavaid või sõpru (15%), kui ka parempoolsete poliitiliste vaadetega isikuid (13%).⁵

Võttes arvesse Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Komisjoni seisukohti, mis seadsid eesmärgiks antisemitismivastase strateegiate koostamise liikmesriikides, kohtusid Siseministeeriumi, Välisministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajad 29. novembril 2019. aastal. Kohtumisel otsustati, et antisemitismivastaste meetmete kontaktpunkt on otstarbekas paigutada Siseministeeriumi valitsemisalasse. Samuti leiti, et antisemitismivastaste meetmete poliitikadokumendi väljatöötamine jääb Siseministeeriumi ülesandeks, kuna antisemitismivastaste meetmete kontseptsioon haakub „Siseturvalisuse arengukavas 2020–2030“⁶ ja siseturvalisuse programmides 2020.–2023. aastaks ja 2021.–2024. aastaks⁷ seatud üld- ja alaeesmärkide⁸ saavutamise ning selleks ettenähtud meetmetega, mille puhul on peavastutaja Siseministeerium. Samuti haakuvad antisemitismivastaste meetmete kontseptsioonis käsitletavat valdkonnad rahvastikuministri kinnitatud kodanikuühiskonna programmi „Tugev kodanikuühiskond 2021–2024“⁹ ning Siseministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi koostatava „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2021–2030“¹⁰ eesmärkidega.

Siinne antisemitismivastaste meetmete kontseptsioon koosneb kolmest valdkonnast:

- 1) juudi organisatsioonide ja juudi rahvusest inimeste turvalisuse tagamine;
- 2) holokausti ja antisemitismi käsitlemine hariduses;
- 3) antisemitismist ajendatud kuritegude ja väärtegade tuvastamise tõhustamine.

2. KONTSEPTSIOONI EESMÄRK

Kontseptsiooni eesmärk on luua terviklik süsteem antisemitismivastaste meetmete korraldamiseks nii, et see süsteem vastab Eesti kontekstile ning võimaldab välja töötada selged ja üheselt mõistetavad juhised antisemitismivastaseks tegevuseks.

Kontseptsiooni lähtekoht on, et antisemitismi ennetusega ning antisemitismist ajendatud kuritegude ja väärtegade menetlemisega peab tegelema horisontaalselt, kuna see on valdkondadeülene probleem. Seetõttu puudutab sinne kontseptsioon valdkondi, mis on Siseministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Välisministeeriumi, Justiitsministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi valitsemisalad. Kontseptsiooni eesmärkide saavutamise peavastutaja on Siseministeerium, kuid eesmärkide saavutamisele aitavad oluliselt kaasa ka teised ministeeriumid ning nende valitsemisalade asutused. Kontseptsioon käsitleb antisemitismivastaseid meetmeid sündmustele reageerimise võimekuse kasvu ning ennetamise seisukohalt.

⁵ Antisemitismi kogemused ja tajumine. Teine uuring juutide vastu suunatud diskrimineerimise ja vihakuritegevuse kohta ELis. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-experiences-and-perceptions-of-antisemitism-survey_en.pdf (16.03.2021).

⁶ „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/STAK2/siseturvalisuse_arengukava_2020-2030_2107.docx (16.03.2021).

⁷ Siseturvalisuse programmid 2020–2023 ja 2021–2024. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/STAK2/04082020_eelnou_siseturvalisuse_programm_2020-.docx (16.03.2021).

⁸ Need eesmärgid on: ennetav ja turvaline elukeskkond, kiire ja asjatundlik abi, kindel sisejulgeolek, tõhus rahvastikuhaldus, tark ja innovaatiline siseturvalisus.

⁹ Kodanikuühiskonna programm „Tugev kodanikuühiskond 2021–2024“. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/kodanikuuhiskond/kodanikuuhiskonna_programm_2021-2024.pdf (16.03.2021).

¹⁰ „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2021–2030“. <https://www.siseministeerium.ee/et/rahvastiku-ja-sidusa-uhiskonna-arengukava-2021-2030> (16.03.2021).

Lahutamatu osana näeb kontseptsioon, et kõik puutumuses olevad ministeeriumid ja ametid jätkavad ja süvendavad senist koostööd Eestis tegutsevate juudi organisatsioonide ja institutsioonidega. Samuti on oluline määrata kindlaks, milline ametikoht ministeeriumis või ametis antisemitismi või laiemalt juudi kogukonnaga seotud teemade eest vastutab. Nii püsivad riiklikud struktuurid ühises infoväljas, kuna juudi kogukonna tegevusvaldkonnad ning kogukonna üldine turvalisus on teineteisega lahutamatu seotud. Selleks loob siseminister tööühma, kuhu kuuluvad eri ministeeriumide ja ametite esindajad.

3. ÜLDPÕHIMÕTTED

3.1. Antisemitismi mõiste

Siinses kontseptsioonis lähtutakse antisemitismi määratluses Holokausti Mälestamise Rahvusvahelise Ühenduse (International Holocaust Remembrance Alliance, IHRA) antisemitismi õiguslikult mittesiduvast rakenduslikust määratlusest, mille kiitsid 26. mail 2016. aastal heaks 31 IHRA liikmesriiki.¹¹ Euroopa Komisjon on pidanud seda määratlust antisemitismi ennetamisel ja seljatamisel oluliseks algatuseks.¹²

IHRA antisemitismi õiguslikult mittesiduv rakenduslik määratlus:

„Antisemitism on juutide tajumine teataval viisil, mis võib avalduda vihana juutide vastu. Antisemitismi verbaalsed ja füüsilised väljendusvormid on suunatud juudi või mittejuudi päritolu inimeste ja/või nende vara ning juudi kogukonna institutsioonide ja usupaikade vastu.“¹³

Pärast määratluse heakskiitmist toimusid Eestis 2017.–2018. aastal ministeeriumidevahelised konsultatsioonid selle kasutusele võtmise osas ning neis väljendati valmisolekut seda teha. Oma sõnavõtu holokausti ohvrite mälestustseremoonial 19. septembril 2019. aastal kinnitas rahvastikuminister Riina Solman avalikkusele, et Eesti asjasse puutuvad ametkonnad on valmis seda vajaduse korral rakendada.¹⁴ IHRA antisemitismi määratlust on kasutatud Sisekaitseakadeemia õppekavas ning Politsei- ja Piirivalveameti täienduskoolitustel.

3.2. Antisemitismi väljendusvormid

Antisemitism võib esineda erinevates poliitilistes ja religioossetes ideoloogiates. Mõnedel juhtudel võib see väljenduda diskrimineerimises või avalikus sõnalisel rünnakus. Kuid antisemitism võib väljenduda ka füüsilistes rünnakutes juudi kogukonna ja selle liikmete ning kogukonnaga seotud rajatiste vastu, mille hulgas võivad olla kogukonnahooned, sünagoogid, koolid, lasteaiad, kalmistud, mälestusmärgid. Kuna antisemitismil on eri väljendusvorme, siis on IHRA esitanud määratluse juures näiteid antisemitismi esinemise kohta. Nende hulka kuuluvaid juhtumeid on kirjeldatud allpool.

- Radikaalsest ideoloogiast või äärmuslikest usulistest tõekspidamistest ajendatuna nõutakse, toetatakse või õigustatakse juutide tapmist või neile kahju tekitamist.
- Juutide kohta üldiselt või juutide kollektiivse mõjuvõimu kohta esitatakse valelikke, dehumaniseerivaid, demoniseerivaid või stereotüüpseid väiteid, nagu müüt ülemaailmsest juudi vandenõust või jutud juutide kontrollist meedia, majanduse, riigivalitsuse ja muude ühiskonna institutsioonide üle.

¹¹ Eesti Vabariik on IHRA liige alates 2007. aastast. Eesti on ühenduses esindatud delegatsiooniga, mida juhivad Välisministeeriumi diplomaat ning kuhu kuuluvad asjatundjad Haridus- ja Teadusministeeriumist, Kultuuriministeeriumist, kultuuripärandi, muuseumide ja lähiajaloo uurimisega seotud eksperdid ning Eesti Juudi Kogukonna esindaja. Delegatsiooni ülesanne on koordineerida holokausti mälestamise, õpetamise ja uurimisega seotud tegevusi Eestis. <https://vm.ee/et/holokausti-malestamise-rahvusvaheline-uhendus-ihra> (16.03.2021).

¹² Antisemitismi definitsioon. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/definition-antisemitism_en (16.03.2021).

¹³ IHRA määratlus antisemitismi kohta. <https://ep-wgas.eu/ihra-definition/estonian/> (16.03.2021).

¹⁴ Rahvastikuministri sõnavõtt holokausti ohvrite mälestustseremoonial. <https://www.holocaustremembrance.com/news-archive/minister-population-attends-commemoration-klooga-estonia> (16.03.2021).

- Kui üks juut või rühm juute on toime pannud tegeliku või arvatava süüteo, kuulutatakse süüdlaseks kogu juudi rahvas, samuti pannakse juutide arvele mittejuutide sooritatud kuritegusid.
- Eitatakse II maailmasõja ajal natsionaalsotsialistliku Saksamaa ning tema toetajate ja kaasosaliste toimepandud juutide genotsiidi – holokausti –, selle toimumise fakti, selle ulatust ja selleks kasutatud vahendeid, näiteks gaasikambrite kasutamist.
- Juudi rahvast või Iisraeli riiki süüdistatakse holokausti väljamõtlemises või tegelikust suuremana näitamises.
- Juudi päritolu kaaskodanikele heidetakse ette, et nad on lojaalsed pigem Iisraelile või juutide väidetavatele üleilmsetele pürgimustele, mitte oma koduriigi huvidele.
- Ei tunnistata juudi rahva enesemääramisõigust. Näiteks väidetakse, et Iisraeli riigi olemasolu on rassistlik.
- Suhtumises Iisraeli on täheldatav kaksikmoraal: Iisraelilt nõutakse sellist käitumist, mida ei oodata ega nõuta ühelteki teiselt demokraatlikult riigilt.
- Iisraeli ja iisraellaste kirjeldamisel kasutatakse klassikalisest antisemitismist pärinevaid sümboleid ja kujundeid, näiteks väiteid, et juudid tapsid Jeesuse ja panid toime rituaalmõrvu.
- Tõmmatakse paralleele tänapäeva Iisraeli poliitika ja kunagise natsionaalsotsialistide poliitika vahel.
- Juudid kuulutatakse kollektiivselt vastutavaks Iisraeli riigi tegude eest.¹⁵

4. PROBLEEMID NING LAHENDUSED

Eurobaromeetri eriuuring 484 „Antisemitismi tajumine“ viidi liikmesriikides läbi 2018. aasta detsembris ning selles esitati küsimus üheksa antisemitismi väljendusvormi kohta: antisemiitlik grafiti või juudi ehitiste ja institutsioonide vastu suunatud vandalism; füüsilised rünnakud juudi rahvusest inimeste vastu; vaenulikkus ja ähvardused tänaval või muus avalikus ruumis juudi rahvusest inimeste vastu; antisemitism meedias; antisemitism poliitilises elus; antisemitism internetis, sealhulgas sotsiaalmeedias; antisemitism koolides ja ülikoolides; holokausti, juudi rahva vastu suunatud genotsiidi eitamine; juudi kalmistute rüvetamine.

Uuringu tulemused osutasid, et küsimustes esitatud antisemitismi väljendusvorme peeti kõige probleemsemaks Prantsusmaal ja Rootsis ning kõige vähem probleemseks Maltal, Eestis ja Bulgaarias. Nende vastajate osakaal, kes arvasid, et kõik üheksa küsitud antisemitismi ilmingut on nende riigis probleem, oli kõige suurem Prantsusmaal (44%), Itaalias (38%) ja Rootsis (35%) ning kõige madalam Eestis (1%) ning Maltal ja Lätis (mõlemas 2%).

Eestit puudutavad tulemused osutasid, et 60% vastanute hinnangul ei olnud antisemitism uuringule eelnenud viie aasta jooksul Eestis kasvanud, sellal kui 26% vastasid „ei oska öelda“, ning 7% vastanute hinnangul oli antisemitism kasvanud. Uuringu kohaselt pidas 6% vastanutest antisemitismi Eestis probleemiks. Küsimusele, kas Lähis-Idas asetleidvad konfliktid mõjutavad suhtumist juudi rahvusest inimestesse, vastas Eestis 21% vastanutest jaatavalt (3% „kindlasti“ ja 18% „teatud määral“).

Eurobaromeetri eriuuringu 484 küsimustele üheksa antisemitismi ilmingu kohta andsid vastajad järgmised hinnangud: antisemiitlikku grafitit või juudi ehitiste ja institutsioonide vastu suunatud vandalismi pidas Eestis probleemiks 8% vastanutest; füüsilisi rünnakuid juudi rahvusest inimeste vastu tajus probleemina 5% ning vaenulikkust ja ähvarduste avaldamist tänaval või muus avalikus ruumis juutide vastu nägi probleemina 7% vastanutest; antisemitismi meedias 7% vastanutest; antisemitismi poliitilises elus 6% vastanutest; antisemitismi väljendusi internetis, sealhulgas sotsiaalmeedias, tajus probleemina 12% vastanutest; antisemitismi koolides ja ülikoolides 7%, vastanutest 9% nägi probleemina juudi kalmistute rüvetamist. Eriuuringu kohaselt vastas 9% Eesti vastanutest jaatavalt küsimusele, kas tajutakse probleemi, et inimesed eitavad holokausti, genotsiidi juudi rahva vastu.

¹⁵ IHRA määratlus ja näited antisemitismi kohta. <https://ep-wgas.eu/ihra-definition/estonian/> (16.03.2021).

Holokausti õpetamist koolides pidas piisavaks 37%, ebapiisavaks 24% ning küsimusele ei osanud vastata 39% Eestis vastanutest.

Viimastel aastatel on Euroopa Liidus antisemitism mitmekesisistunud. Senise peamiselt paremäärmuslikest ideoloogiatest ajendatud antisemitismi asemel on juudi kogukondadele ja juudi rahvusest inimestele kujunenud peamiseks ohuallikaks äärmusmoslemid ja äärmusvasakpoolsed, kelle antisemitismi allikaks on araabia-Iisraeli konflikt ja vaenulikkus Iisraeli riigi suhtes.

Omaette probleem on internetikeskkondades, kus antisemitism on levinud lisaks poliitilisele ja religioossele äärmuslusele ka erinevates konspiratsiooniteooriates, sealhulgas COVID-19 haigust põhjustava viirusega seotutes. Kokkuvõtliku ülevaate tänapäeva antisemitismi mitmekesisistest avaldumisvormidest leiab IHRA antisemitismi määratluse abistavate näidete loetelust (vt ülal).

Kuigi võrreldes teiste EL-i liikmesriikidega on Eestis antisemitismist ajendatud juhtumite arv olnud varsematel aastatel suhteliselt väike, peab praeguses kontekstis panema tähele antisemitismi kasvu mitmetes EL-i liikmesriikides. Samuti on oluline märgata antisemitismi elementide esinemist sageli vastandlikes äärmusideoloogiates ning erinevates konspiratsiooniteooriates.

4.1. Juudi organisatsioonide ja juudi rahvusest inimeste turvalisuse tagamine

Juudi kogukonna ja selle liikmete turvalisuse tagamist käsitletakse siin füüsilise turvalisuse mõttes. Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri ning Eesti Juudi Kogukonna koostöös on astunud praktilisi samme nii objektide turvalisuse tõstmiseks kui ka infovahetuse tõhustamiseks. Füüsiliste objektide kaitsmise kaudu tagatakse juudi kogukonna ja selle liikmete turvalisus. Turvalisuse tõhusamaks tagamiseks on ametkondadel ohuhinnangud, mis valmivad ametkondade tööspsüühikast lähtudes. Ohuhinnangute valmimisel on muu hulgas oluline juudi kogukonna sisend selle kohta, millisen kogukond ja selle liikmed ohutaset tajuvad.

Oluline on Politsei- ja Piirivalveameti ning Eesti Juudi Kogukonna ja Eesti Juudiusu Koguduse ühiste tegevuste läbiviimine, et tõsta reageerimisvõimekust ning seda ka võimalikele äkksündmustele reageerimisel. Politsei- ja Piirivalveametis on selles valdkonnas kontaktametnikuks kultuurilisele ja religioossele riskikäitumisele spetsialiseerunud politseiametnik.

4.2. Antisemitismi ja holokausti käsitlemine hariduses

Antisemitismi ilminguid ja holokausti käsitletakse Eesti haridussüsteemis eri haridusastmetes. Üldhariduskoolides on holokausti käsitlemine sätestatud põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades. Rakenduskõrghariduses on antisemitismi ilmingute valdkond integreeritud Sisekaitseakadeemia moodulisse „Siseturvalisus ja kriisireguleerimine“.

Praktilisi soovitusi, juhendeid ja käsiraamatuid näiteks holokausti õpetamiseks ja selle kohta õppimiseks, holokausti väärtõlgenduste äratundmiseks ja ümberlükkamiseks, samuti antisemitismi määratluse kasutamiseks on välja töötanud IHRA, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE/ODIHR), UNESCO, Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Agentuur (CEPOL) ja teised. Need töövahendid tuleb tõlkimise kaudu sihtrühmale kättesaadavaks teha ning neid koolitustel ja väljaõppes kasutada.

Tähelepanu tuleb pöörata selliste materjalide tõlkimisele, mida kasutatakse eri tegevusvaldkondade ettevalmistuses. Näiteks tuleb kaaluda CEPOL-i ja Euroopa Juudi Kongressi julgeoleku ja kriisikeskuse poolt 2019. aastal välja antud ning politseiametnikele mõeldud täiendusõppematerjali „A Practical Guide to Judaism“

tõlkimist, see sobib kasutamiseks ka üldhariduskoolide õpetajatele. Väljaanne tutvustab judaismi usutavasid, juudi kultuuri ja antisemitismi vorme tänapäeva Euroopas.

4.2.1. Antisemitismi käsitlemine üldhariduskoolides

Eesti üldhariduskoolides puudutatakse antisemitismi holokausti käsitlemise raames sotsiaalinete valdkonnas. Holokausti käsitlemine on ette nähtud nii põhikooli riiklikus õppekavas kui ka gümnaasiumi riiklikus õppekavas.

Põhikooli riiklik õppekava näeb ette, et III kooliastmes ehk 7.–9. klassis käsitletakse teemat ainevaldkonnas „Sotsiaallained“¹⁶. See on osa teemast „Lähiajalugu (II maailmasõda 1939–1945)“. Eesmärk on, et teema läbimisel teab õpilane seda, milline oli rahvusvaheline olukord II maailmasõja eel ning millal algas ja lõppes II maailmasõda. Samuti peab õpilane oskama nimetada II maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed ning selgitada holokausti mõistet. Teema käsitlemiseks ettenähtud ajamahtu ei ole õppekavas sätestatud.

Gümnaasiumi riiklik õppekava näeb ette, et IV kooliastmes ehk gümnaasiumis käsitletakse teema ainevaldkonnas „Sotsiaallained“¹⁷. Teemale keskendutakse VI kursusel „Lähiajalugu III: 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm“, kus muu hulgas arutatakse inimsusevastaseid kuritegusid ja nende olemust. Teema selgitab, mis arengusuunad ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku. Eesmärk on, et pärast kursuse läbimist oskab õpilane kasutada ja selgitada kontekstis mõisteid *genotsiid* ja *holokaust*. Gümnaasiumis on ühe kursuse pikkuseks 35 õppetundi ehk inimsusevastaste kuritegude käsitlemine peab mahtuma selle tundide arvu sisse.

Holokausti käsitlemiseks üldhariduses on tõlgitud mitmeid materjale. Lõimumisprogrammi eelarvest on tõlgitud järgmised materjalid, mis on leitavad ja tasuta juurdepääsetavad Inimõiguste Instituudi kodulehe kaudu:

- 1) holokausti õppematerjal¹⁸;
- 2) kuidas rääkida holokaustist¹⁹;
- 3) holokausti ja inimõiguste õpetamise käsiraamat EL-is²⁰;
- 4) metodoloogia praktilised tehnikad²¹;
- 5) metodoloogia samm-sammult²².

Lisaks eespool nimetatutele tõlgiti 2020. aastal eesti keelde „Soovitused holokausti käsitlemiseks hariduses“²³, mille on üle vaadanud ning aktsepteerinud IHRA ning kelle veebilehe kaudu on see kättesaadav. 2021. aastal lisatakse materjal ka riigisisesele veebiplatvormile. Samuti on tõlgitud „KOMPASS: Noorte inimõigushariduse käsiraamat“, milles antisemitismi käsitletakse peatükis „Diskrimineerimine ja sallimatus“²⁴.

¹⁶ Vabariigi Valitsuse 6. jaanuari 2011. aasta määruse nr 1 „Põhikooli riiklik õppekava“ lisa 5 „Ainevaldkond „Sotsiaallained““. <https://www.riigiteataja.ee/akti/1140/7202/0024/1m%20lisa5.pdf#> (16.03.2021).

¹⁷ Vabariigi Valitsuse 6. jaanuari 2011. aasta määruse nr 2 „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ lisa 5 „Ainevaldkond „Sotsiaallained““. https://www.riigiteataja.ee/akti/1280/7202/0013/2m_lisa5.pdf (16.03.2021).

¹⁸ Holokaust. Õppematerjal. <https://www.humanrightsestonia.ee/wp/wp-content/uploads/2013/05/holokaust-30.12.pdf> (16.03.2021).

¹⁹ Inimõiguste Instituut. Kuidas rääkida koolides holokaustist? <https://www.humanrightsestonia.ee/wp/wp-content/uploads/2013/05/Kuidas-r%C3%A4%C3%A4kida-Holokaust.pdf> (16.03.2021).

²⁰ Inimõiguste Instituut. Peamised didaktilised lähenemisviisid. <https://www.humanrightsestonia.ee/wp/wp-content/uploads/2013/05/Metodoloogia.pdf> (16.03.2021).

²¹ Inimõiguste Instituut. Praktilised meetodid. <https://www.humanrightsestonia.ee/wp/wp-content/uploads/2013/05/Metodoloogia-praktilised-tehnikad2.pdf> (16.03.2021).

²² Inimõiguste Instituut. Metodoloogia samm-sammult. <https://www.humanrightsestonia.ee/wp/wp-content/uploads/2013/05/Met-Step.pdf> (16.03.2021).

²³ Soovitused holokausti käsitlemiseks hariduses. <https://holocaustremembrance.com/et/resources/educational-materials/soovitused-holokausti-kasitlemiseks-hariduses> (16.03.2021).

²⁴ „KOMPASS: Noorte inimõigushariduse käsiraamat“ peatükk „Diskrimineerimine ja sallimatus“. <https://www.coe.int/et/web/compass/discrimination-and-intolerance> (16.03.2021).

Holokausti käsitlemisel riiklikes õppekavades ja õppetöös on oluline üldhariduskoolide õpetajate ettevalmistus, milles on keskne roll Yad Vashem – World Holocaust Remembrance Centre'i korraldatud iga-aastastel koolitustel.²⁵ Eesti koolide õpetajad on seda koolitusvõimalust aktiivselt kasutanud. Alates 2020. aastast koordineerib Eesti koolide õpetajate osalemist Yad Vašemi läbiviidavatel koolitustel Haridus- ja Noorteamet. 2020. aastal toimusid koolitused COVID-19 pandeemia tõttu veebis ning sellekohane teave tehti kättesaadavaks õpetajatele suunatud täienduskoolituste veebilehel.²⁶

4.2.2. Antisemitismi käsitlemine rakenduskõrghariduse programmides ja täiendusõppes

Rakenduskõrghariduses on antisemitismi ilmingute valdkond alates 2019/2020. õppeaastast integreeritud Sisekaitseakadeemia moodulisse „Siseturvalisus ja kriisireguleerimine“, käsitledes neid teemavaldkonnas „Radikaliseerumise protsess ja tunnused“. Lisaks Sisekaitseakadeemia moodulile käsitletakse antisemitismiga seotud teemasid Politsei- ja Piirivalveameti radikaliseerumise tuvastamise, ennetamise ja reageerimise täienduskoolitustel, mida korraldatakse Sisekaitseakadeemia kaudu või ameti sisekoolitustena. Nii Sisekaitseakadeemia aines kui ka Politsei- ja Piirivalveameti täiendusõppes kasutatakse antisemitismi määratlemisel IHRA määratlust.

Siseministeriumi usuasjade osakond on leppinud kokku prokuratuuriga antisemitismist ajendatud kuritegude ja IHRA antisemitismi rakendusliku määratluse teemalise koolituse korraldamises 2021. aastal. Oluline on korraldada selliseid koolitusi edaspidi ka teistele sihtrühmadele, kes oma töö eripära tõttu antisemitismi ilmingute ja selle tagajärgedega kokku võivad puutuda, näiteks ohvriabi töötajad.

4.3. Antisemitismist ajendatud kuritegude ja väärtegade tuvastamine ning registreerimine

Antisemitismist ajendatud kuriteod ja väärted kuuluvad vaenukuritegude ning vaenusüütegude hulka, kui on tuvastavad kaks olulist elementi: kuritegu peab vastama mõnele karistusseadustikus sätestatud kvalifikatsioonile ning teo toimepanija on valinud ohvri või sihtmärgi teadlikult kindla tunnuse järgi.²⁷ Antisemiitliku kuriteo tunnus on, et kuritegu on toime pandud ohvri juudi identiteeti silmas pidades ning see võib olla toime pandud füüsilise vägivalga ja ründe või vandalismi vormis, sealhulgas vara kahjustamine vms (näiteks hoonete rüüstamine või ohvri isikliku vara rikkumine, seintele graffiti joonistamine). Vaenukuritegude statistikat koostab Justiitsministeerium Politsei- ja Piirivalveameti andmebaasi põhjal. Antisemitismist motiveeritud seaduserikkumised edastab Euroopa Liidu Põhiõiguste Ametile Justiitsministeerium.

Politsei- ja Piirivalveamet on tõhustanud kontakte juudi kogukonnaga, et paremini tuvastada antisemitismist ajendatud väär- ja kuritegusid. Sellel on muu hulgas oluline roll kogukonna tunnetusliku ohutaju mõistmisel ning võimaliku ohu ennetamisel ja maandamisel. Oluline on Politsei- ja Piirivalveameti veebikonstaablite tegevus ohutuvastuse ja -hinnangu vaates. Antisemitismist ajendatud intsidentide ning selliste väär- ja kuritegude tuvastamise, registreerimise ja menetlemise perspektiivist on olulised muuhulgas radikaliseerumist ja äärmuslust käsitlevad koolitused, milles käsitletakse antisemitismi. Politsei- ja Piirivalveameti ning prokuratuuri ametnike koolitused aitavad kaasa antisemitismi motiivi märkamisele väär- ja kuritegudes.

Eesti õigusruumis on antisemitismist ajendatud intsidentide menetlemine võimalik karistusseadustiku alusel. Samuti saab antisemitismi ilminguid käsitleda karistusseadustiku § 58 lõike 1 alusel karistust raskendava asjaoluna. 2019. aastal registreeritud vaenukuritegudest oli kahel juhul otseselt või kaudselt ohvriks juudi rahvusest isik või juudi kogukond.

²⁵ Yad Vashem – The World Holocaust Remembrance Center. <https://www.yadvashem.org/> (16.03.2021).

²⁶ Täienduskoolitus „Contemporary antisemitism, holocaust denial and holocaust distortion“. <https://koolitus.edu.ee/training/4500> (16.03.2021).

²⁷ Justiitsministeerium. Süsteemne lähenemine vaenukuritegudele aitab neid kuritegusid ennetada ja paremini tuvastada. <https://www.just.ee/et/uudised/susteemne-lahenemine-vaenukuritegudele-aitab-neid-kuritegusid-ennetada-ja-paremini-tuvastada> (16.03.2021).

5. ETTEPANEKUD ANTISEMITISMIVASTASTEKS MEETMETEKS

Antisemitismivastaste meetmete kontseptsioon lähtub arusaamast, et meetmed ja tegevused, mis toetavad juudi kogukonna ja selle liikmete turvalisust, on horisontaalsed, see tähendab, et need läbivad erinevaid valdkondi ning puudutavad erinevaid ministereid ning nende valitsemisala asutusi ja ameteid. Seetõttu tuleb allpool esitatud ettepanekuid vaadata üksteist täiendavatena.

1. Juudi organisatsioonide ja juudi rahvusest inimeste turvalisuse tagamine (Siseministeerium). Selleks:
 - korraldatakse regulaarseid kohtumisi Politsei- ja Piirivalveameti ning juudi kogukonna vahel info vahetamiseks;
 - tehakse koostööd Politsei- ja Piirivalveameti ning Eesti Juudi Kogukonna ja Eesti Juudiusu Koguduse vahel, et tagada kogukonnanahoonete ja teiste objektide, samuti erinevate sündmuste turvalisus poolte antud ohuhinnangu alusel;
 - korraldatakse Politsei- ja Piirivalveameti ning juudi kogukonna ühisharjutusi võimalikele äkksündmustele reageerimiseks;
 - tehakse koolitusi, mis aitavad mõista nii Politsei- ja Piirivalveameti kui ka juudi kogukonna meetmete eripärasid turvalisuse tõstmiseks ja tagamiseks.
2. Holokausti ja antisemitismi käsitlemine haridus- ja kultuurivaldkonnas (Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Välisministeerium, Siseministeerium). Selleks:
 - tehakse kättesaadavaks holokausti puudutavaid kaasaegseid õppematerjale ning koostatakse muuseumide haridusprogramme, tehakse koostööd Yad Vašemi keskuse, Eesti Juudi Muuseumi ja Eesti Juudi Kogukonnaga üldhariduskoolide õpetajatele suunatud tegevustes;
 - tõlgitakse ja tehakse kättesaadavaks erinevate organisatsioonide, sealhulgas IHRA, OSCE/ODIHR, UNESCO, CEPOL, praktilisi soovitusi, juhendmaterjale ja käsiraamatuid näiteks holokausti õpetamiseks ja selle kohta õppimiseks, holokausti väärtõlgenduste äratundmiseks ja ümberlükkamiseks, samuti antisemitismi määratluse kasutamiseks ning teistes küsimustes;
 - tagatakse holokausti mälestuse jäädvustamisega seotud tegevuste, sealhulgas mäluasutuste toimepidevus ja holokausti mälestusmärkide korrashoid;
 - tehakse koolitusi Politsei- ja Piirivalveametile ning prokuratuurile antisemitismi väljendusvormide tuvastamiseks, koolitusi tehakse nii eraldi koolitustena kui ka kombineeritult radikaliseerumise ja vägivaldse äärmusluse teemadega, mis toetavad antisemitismi tuvastamise koolituste läbiviimist.
3. Antisemitismist ajendatud kuritegude ja väärtegude tuvastamise tõhustamine (Siseministeerium, Justiitsministeerium). Selleks:
 - korraldatakse koolitusi Politsei- ja Piirivalveametile ning prokuratuurile;
 - koostatakse vaenukuritegude statistika ülevaateid, mis sisaldavad ka antisemitismist ajendatud kuritegude statistikat.
4. Juudi kogukonda tugevdavate meetmete rakendamine, sealhulgas juudi kultuuri, hariduse, usutraditsioonide toetamine (Kultuuriministeerium, Siseministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium).
5. Ühise infovälja tagamine ministereid ning ametite ja juudi kogukonna vahel infovahetuse kaudu.
6. Tagatakse ühine infoväli ministereid ja ametite omavahelise suhtluse kaudu. Selleks:
 - siseminister loob töörühma, kuhu kuuluvad eri ministereid ja ametite esindajad.

6. HUVIRÜHMADE KAASATUS KONTSEPTSIOONI KOOSTAMISSE

Kontseptsiooni valmimisel konsulteeriti Eesti Juudi Kogukonna ja Eesti Juudiusu Koguduse esindajatega.